

"יום הנוער" הראשון התקיים בערב ל"ג בעומר, ה-18 למאי 1946, בפארק "נפלינט" שבחוצות העיר בודפשט, והיה יום בילוי שלם, מלא תחרויות ספורט למיניהן, ואף הופעות מחול ומקהלות. לקראת יום זה, יהודית ארנון חיברה ריקוד מרש עם מקלות לשיר *המנון הפלמ"ח*, מאת זרובבל גלעד ודוד זהבי. ריקוד זה עשיר בדימויים, אשר כוללים את השקפת עולמה של התנועה. במשך הריקוד 54 רקדניות התחלקו לשש קבוצות, וצעדו את חלקי סמל התנועה: מגן דוד, חבצלת, עלי האלון והזית, תוך כדי צורות ומבנים אשר כל אחד מהם מסמל משמעות מסוימת. סמל התנועה כולל סרט המקשר בין כל החלקים, ובריקוד, הקשר האמיתי בין הרקדניות, והמטפורי בין חלקי סמל התנועה, נוצר על ידי שימוש במקלות, שעיצבו את סמל התנועה בחלל. המקלות, שסייעו בעיצוב הסמל, היוו גם ערך שמטרתו לאמן את החניכים לתרגילי הגנה עצמית, שיכשיר אותם לחיים מאתגרים בארץ ישראל.

מאות חניכי השומר הצעיר בהונגריה, בקינים השונים, יצאו למושבות קיץ בהרים מחוץ לעיר בודפשט. "השומר" אשר התרחשה פעמיים ב-1945 ואף ב-1946, הייתה סיכומו של קיץ שלם מלא פעילות לכל הגילאים, וכללה פעילויות ספורט למיניהן, שיעורי עברית והכרת ארץ ישראל, טקסים, וכמובן שירה והורה סביב המדורה בלילות. יצירותיה המרהיבות של יהודית ארנון בתחום המחול ובהשתתפות מאות חניכים, אשר צפו בהן חניכי התנועה, מדריכים, הנהגת התנועה ואף שליחים מהארץ, הוסיפו ערך רב לאירוע.

מחולותיה של יהודית ארנון בתנועת השומר הצעיר בהונגריה (1946-1947)

גדלית נוימן

אחד הריקודים הבולטים מ"השומר" של סוף קיץ 1946 הוא *שירת הנוער*, בהשתתפות כ-250 חניכים. התעמלות המונית ומרשימה זו שיקפה את האידיאלוניה הסוציאליסטית של התנועה ואת השפעתם של הסובייטים, אשר שחררו את יהודי בודפשט עם סיום המלחמה. בעיצוב הכוריאוגרפי אפשר היה לזהות את הכוכב של הצבא האדום, ואף בתנועות שהזכירו ריקוד רוסי.

הצדעתה של התנועה לטובת הרוסים במשך כמה שנים מיד לאחר המלחמה הייתה טבעית. הריקודים ההמוניים היו באופנה באירופה, אבל פחות מוכרים בהונגריה, וביטאו את המהפכה הסוציאליסטית המתקדמת של תנועת השומר הצעיר. אידיאל הקולקטיב של שיתוף הפעולה והמשמעת בא לידי ביטוי במקביל לצד האידיאלוניה הציונית והאוטופית במילות השיר על נעורים, בנייה ועלייה לארץ ישראל.

מעדויות של אותם משתתפים לשעבר עולה כי ארנון לימדה את ריקודיה בהמונים לקבוצות קטנות בקינים שונים בבודפשט הרבה לפני האירוע, ובמהלך השומר"ה עצמה ניהלה בהן חזרות כדי להרכיב את כל הקבוצות יחדיו.

לשמחתי, הוזמנתי לצפות בפרויקט מרגש וייחודי שהתקיים במכללת סמינר הקיבוצים (8102.1.2), בו גדלית נוימן, מורה למחול ודוקטורנטית בתחום המחול וההיסטוריה של עם ישראל, שחזרה שלושה ריקודים שיהודית ארנון יצרה בהונגריה עם נוער יהודי, ניצול שואה בשנים 1946-1947. קודם לכן הפרויקט הועלה בכפר המחול בקיבוץ געתון (7102.21.5).

במסגרת מחקרה, נוימן אספה תמונות ועדויות מארבעים ותשעה מדריכי וחניכי השומר הצעיר לשעבר, בשלוש מדינות ובשלוש יבשות, כאשר גולת הכותרת הייתה גילוי תיאור הריקודים בכתב ידה של ארנון בשפה ההונגרית, שנשמרו בארכיון להקת המחול הקיבוצית. רקדה שם קבוצת תלמידות מכיתות ז', ח', ממגמת המחול של בית הספר העל-אזורי תפן בכפר ורדים, כשליאורה אלון, מרכזת המנחה, וצוות המורים נרתמו בהתלהבות לפרויקט. התלמידות, שהיו בגילאים שתאמו לצעירים בהונגריה, נפגשו פעם בשבוע במשך כחודשיים כדי לקיים חזרות. החזרות לוו בסיפורים ובהיסטוריה שמאחורי הצעדים, תוך הקרנת מצגות, שבעקבותיהן התפתחו שיחות מעמיקות. נוימן התרשמה מהידע העמוק של התלמידות הצעירות על תולדות ארץ ישראל ועל רמת הבגרות שלהן, כאשר בשיחות אלה "הן צללו אל תוך הלא ידוע עם ראש פתוח, שמחה ואמונה והביאו משהו ייחודי ומשמעותי לתהליך הפרויקט."

רות אשל

כיום, השם יהודית ארנון, כלת פרס ישראל, ידוע בעולם המחול כי לפני שישים שנה היא הקימה להקת מחול בגליל המערבי והכשירה מאות רקדנים בכל רחבי הארץ. היא יצרה, חניכה והזמינה כוריאוגרפים בעלי שם מהארץ ומהעולם. היוצרים יירי קיליאן (Kyliaן), מטס אק (Ek) ואנה סוקולוב (Sokolow) אכן הגיעו לקיבוץ געתון בשנות השמונים. רמי באר, כיום מנהל וכוריאוגרף להקת המחול הקיבוצית, הוא תלמידה של ארנון והיה רקדן בלהקה שייסדה. הלהקה מופיעה בארץ ובעולם לעיתים קרובות מאוד עם פרטואר של יצירות עכשוויות נועזות ומגוונות.

ליהודית ארנון סיפור מרגש ומרתק. ארנון, ששרדה את מחנה הריכוז אושוויץ בירקנאו בתקופת השואה, גדלה בבית דתי בעיר הכפרית קומרנו שבצ'כוסלובקיה דאז. היא הצטרפה לתנועת השומר הצעיר בעיר מגוריה בעודה ילדה. כמו כן, הייתה נערה יצירתית וגמישה, עם חוש גופני מפותח ונטייה לפיזיקליות ולתנועה. במהלך שהותה במחנה אושוויץ שעשעה את הנשים סביבה בתרגיליה ההומוריסטיים. כאשר הנאצים שמעו על יכולתה, נאלצה להופיע לפנייהם בחג המולד, אך היא סירבה ונענשה על ידם, לכן הם סילקו אותה החוצה, אל השלג, בעודה יחפה ולבושה רק בשמלת סמרטוטים.

עם תום המלחמה, לאחר מחנה ההשמדה, מחנות עבודה שונות, צעדת המוות ועוד, יהודית הגיעה לעיר הגדולה בודפשט, בה הצטרפה שוב לתנועת הנוער השומר הצעיר, אשר זו וכל שאר תנועות הנוער הציוניות בהונגריה היו פעילות מאוד במחתרת בתקופת המלחמה ופעלו למען הצלת יהודים, תוך כדי הכנת והפצת טפסים מזויפים, הקמת עשרות בתי ילדים בעיר, וכן הברחה והצלת יהודים מהרחוב ומערי השדה.

לאחר המלחמה, תנועת השומר הצעיר בהונגריה אספה את ילדי בודפשט היהודים, לרוב יתומי הורה אחד לפחות, וארגנה עבורם פעילויות חברתיות וחינוכיות באווירה ציונית מרקסיסטית בזכות תרומות הנ"ינט שכללו: טיולי סופי שבוע, מחנות חורף וקיץ, ימי הנוער וקריאת *הקפיטל* (1867) של קרל מרקס (Marx). חניכים בוגרים נשלחו להכשרות בערי השדה, והצעירים יותר קיבלו כלים אשר ישמשו אותם בעלייתם ארצה.

ארנון הרקידה את כל תנועת השומר הצעיר בהונגריה והייתה מדריכה מוכבדת ששמה הלך לפנייה. יוזמתה לארגן ריקודים באווירה ציונית-מרקסיסטית ובהמונים איחדה את החניכים ותרמה רבות לאירועי התנועה.

היה לזהות מהקהל את סמלי היהדות והציונות, כמו, למשל, מנורה ומגן דוד. ההפתעה הגדולה ביותר הניעה בסוף הריקוד, כאשר לפתע החניכים סובבו את הקובייה לצד האדום מלמטה, אשר עד אותו רגע היה הצד המוסתר. כאן ארנון שוב הצליחה לשלב בין האידיאולוגיה הציונית לסוציאליסטית-מרקסיסטית. משתתפי אותו ריקוד סיפרו על חזרות השכם בבוקר לפני בית הספר ועל ארנון, שעמדה על קובייה כדי להשתלט על המוני החניכים.

ארנון הייתה דמות יוצאת דופן, כריזמטית ומעוררת השראה כבר בהונגריה. יכולתה, אפילו בהיעדר השכלה פורמלית במחול, ליצור ריקודים להמוניים, אשר שיקפו את תפיסת עולמה המפוארת של תנועת השומר הצעיר בהונגריה, מרשימה ביותר. ללא ניסיון רב בהדרכה, הצליחה לניס ולארנן מאות חניכים, אשר לא היו רקדנים מקצועיים, ואשר אי אפשר היה לדעת מה עלה בגורלם בשנות המלחמה. להניע ולעניין אותם בתוכן ארץ ישראלי, לא היה עניין של מה בכך.

יצירתיה, שנמצאו על התפר בין תרגילי התעמלות ריתמיות, ריקודי פולקלור ארץ ישראליים ומחול אומנותי מודרני, הושפעו על ידי תרבות היישוב בארץ ישראל, בעיקר בשירים ובתכנים, בהם בחרה. ריקודיה לא הזדנבו אך הקבילו למחול העממי שנוצר בארץ בשנות הארבעים על ידי נשים כמו גורית קדמן, רבקה שטורמן, גרטרוד קראוס וירדנה כהן.

פעילות זו של ארנון, טרם עלייתה ארצה וטרם הקמת קיבוץ געתון והלהקה, פחות מוכרת, אבל היא חלק מתולדות המחול הארץ ישראלי. צניעותה של ארנון באה לידי ביטוי בכך שהיא בקושי הזכירה את היצירות המיוחדות הללו, וכאנשי מחול עלינו לדאוג שייזכרו. אותם ריקודים תרמו רבות לאירועי השומר הצעיר בהונגריה, לשיקום החניכים ולהכשרתם התרבותי והאידיאולוגי לקראת עלייתם ארצה.

תודה לרותי בשרי ומשפחת ארנון על תמיכתם במשך כל הדרך. אני אסירת תודה למשתתפי המחקר, לרקדניות, ליונת רוטמן ולליאורה אלון, על שיתוף הפעולה המלא. תודה לרמי באר וללהקת המחול הקיבוצית, לד"ר שלומית עופר ובית הספר למחול במכללת סמינר הקיבוצים, וליגאל פיינגבאום ובית הספר העל אזורי תפן, על התמיכה והאירוח. תודה למנחים שלי באוניברסיטת יורק שבטורונטו: פרופ' דניאל רובינסון, פרופ' דוד קופמן וד"ר ברידג'ט קותרי. תודה לפקולטה לתארים מתקדמים של אוניברסיטת יורק, למחלקה למחול, ולמרכז למדעי היהדות על שם ישראל וגולדה קושיצקי.

This research was supported by the Social Sciences and Humanities Research Council of Canada.

ריקוד נוסף מה "שומריה" היה תרגיל לעשרים חניכות בוגרות עם עשרים כדורים אדומים לשיר *כובע של קש*. חניכות התנועה תרגלו מאפיינים חיוניים לחיים קבוצתיים עתידיים בארץ ישראל, כמו, למשל, שמירת קשר עין, שיתוף פעולה, זריזות וקואורדינציה. צבע הכדורים אפיין גם הוא את חיבור התנועה בהונגריה לאידאולוגיה הסוציאליסטית-מרקסיסטית.

אירוע "יום הנוער" השני התקיים שוב בל"ג בעומר ה-11 למאי 1947, הפעם בהשתתפות כל תנועות הנוער הציוניות בהונגריה, עם השומר הצעיר בראש ובראשונה, ואף הנימנסיה היהודית של בודפשט. "יום הנוער" 1947 גם הוא התקיים באצטדיון בפארק "נפליגט" בחוצות העיר בודפשט וכלל תחרויות ספורט רבות ואף הופעות מחול ומקהלות.

יהודי הונגריה הצטיינו במיוחד בספורט ברמה בין לאומית, לתפארת מדינת הונגריה. תרבות הגוף בערה בהם כמו ביהודי אירופה האחרים, אשר הושפעו מהצהרתו של המנהיג הציוני מקס נורדאו, על יהדות השרירים והיהודי החדש, עליו נאם בקונגרס הציוני השני בשנת 1898. בזכות תרבות הגוף, אשר הייתה אופנתית במערב אירופה בתחילת המאה ה-20, נורדאו טען כי דימוי האנטישמי של היהודי הגלותי,

ריקוד הפלמ"ח מאת יהודית ארנון, 1946. באדיבות ארכיון להקות המחול הקיבוצית. *The Palmach Dance (underground army of the Jewish community) by Yehudit Arnon, 1946. Courtesy of the archive of the Kibbutz Contemporary Dance Company.*

החלש בגופו והעלוב באישיותו, יסתיים ו"הבעיה היהודית" סוף סוף תיפתר. העם היהודי יהפוך לעם, כמו שאר העמים, ובזכות זאת תהיה לו גם אדמה ומדינה משלו.

לאירוע "יום הנוער" 1947 ארנון יצרה כמה ריקודים, ביניהם *עם השחר עם האור*, לחניכות בוגרות למננינה עממית תימנית, אשר שרה לוי תנאי חיברה עבורו מילים בעברית. מוזיקה מסולסלת זו השפיעה על סגנון התנועות בריקוד, אשר, לדבריהן של משתתפות הריקוד המקורי, היו נשיות ועדינות. יכול להיות שמאפיין האוריינטליזם הידוע של ציונות אירופה באותה תקופה מצא ביטוי בריקוד זה. שאיפתם של אותם ציונים, אשר חלמו על עלייה והגשמה בארץ ישראל, הייתה להתקרב ולהשתייך למזרח התיכון.

בריקוד הבא, עשרות חניכים, בחורים ובחורות כאחד, צעדו אל מגרש האצטדיון על רקע שירי תנועות נוער, כשבידם קוביות צבעוניות מקרטון. החניכים סובבו את הקוביות למקצבי השיר *נצעדה באון* בסינכרוניזציה מרשימה, ומדי פעם ניתן